

דימוי: נונה אורבך. חתך ארכיאולוגי, ספרים ואוסטרקוקי ערס. עבודת מיצג תל-נונה. גרסת הקהל, יולי 2013

קדחת הארכיונים

כנס החוג לאמנות
הפקולטה למדעי החברה והרוח

יום שני, י"ב באייר תשע"ד, 12 במאי 2014
בית 52, אולם הרצאות, קומה 1

ברכות: ד"ר ג'ק פסטור דיקן הפקולטה למדעי החברה והרוח פרופ' דוד וקשטיין המכון לאמנות במכללת אורנים	09:40-09:30
הקרנת פרק א' מתוך סרטו של דוד וקשטיין: מחנה ציור מס 3, אספה כללית (19:50 דק') בהשתתפות: שוקי בורקובסקי, אבנר כץ, גל ויינשטיין, אירית חמו, ערו בראל, הילה נבו, דינה שנהב, נועם ונטורה, מאיה כהן לוי, אסף בן צבי, אבי סבח, דוד גינתון, גניפר בר לב, יונתן גולד ועוד	10:00-09:40
מושב בתיחה, יו"ר ד"ר גבי ברזל יו"ר ד"ר גבי ברזל - חידוקי המדיה ומחוללי קדחת הארכיונים גב' עידית ייטב בירן - כריסטיאן בולטנסקי: הארכיון בין ייצוג למציאות פרופ' שמחה שירמן, ארכיון כשעון חול	11:40-10:00
הפסקה	12:00-11:45
מושב א' יו"ר חובב רשלך יפעת קידר המרכז לתיעוד אמנות ישראלית, מוזיאון תל אביב-מקרה בוחן חדוה מוסקוביץ, הרומנטיקה של ארכיוני אדריכלות נונה אורבך, תל-נונה-החייאת ספריית אלכסנדריה	13:30-12:00
הפסקת צהריים	14:00-13:30
מושב ב' יו"ר הורית הרמן פלד אבי שילון, ביוגרפיה, אוטוביוגרפיה וכתבת היסטוריה גיא רז, צלמי חצר-על ארכיוני צלמים בקיבוצים אבי סבג, אבי דבאח, אוסף מוסררה-מרכז ארכיון חזותי של שכונת מוסררה יעלה חזות, מוזיאון ללא קירות	16:15-14:00
סיום משוער	16:15

לפרטים נוספים, מרכז מידע והרשמה 1-800-30-10-80

מושב פתיחה

יו"ר ד"ר גבי ברזל

- גבי ברזל, מכללת אורנים, מכללת עמק יזרעאל, **חיידקי המדיה ומחוללי קדחת הארכיונים**
- עידית ייטב בירן, אוניברסיטת חיפה. **כריסטיאן בולטנסקי : הארכיון בין ייצוג למציאות**
- שמחה שירמן, אמן ומורה **ארכיון כשעון חול**

Gabi Barzel

גבי ברזל

קדחת הארכיונים והמדיה

Archive Fever and the media

בהרצאתי אבקש לבחון את הזיקה שבין ארכיון ככזה לבין המדיה לסוגיו ובראש וראשונה המדיום ההכרתי או ההכרה כמדיום.

מחלת הארכיב (כשם ספרו המכונן של דרידה) מחלת הארכיב מחוללת את המהלך ההופך את הארכיב למדיום.

קדחת הארכיונים קודחת ומפצחת את קוד הארכיון המתפענח כמדיום. רק כמדיום נעשה הארכיון, כל ארכיון, נגיש להכרתנו. רוצה לומר, מה שנגיש להכרתנו הוא לא הארכיון ככזה, אלא הממד הקודח, החי, החולה, המחולל של הארכיון - אותו הממד המאפשר לארכיון להיות ניכר כמתווך בין הארכיון הסתמי - הארכיון כאבן שאין לה הופכין - לבין התודעה.

ארכיון – צבר או אוסף מאורגן של אובייקטים או טקסטים כמו גם דימויים ווירטואליים ונפשיים. מהותו של ארכיון להבדיל מערמה או צבר סתמי ומקרי של חומרים הוא היותו ממוין ומאורגן במתכונת כל שהיא. ארכיון הוא מצב, הוא מצע, הוא פוטנציאל. ההקשר הפוטנציאלי המיוחס לארכיון, מעניק לו את מהותו המאורגנת או הממוינת ואת המפתחות על פיהם הוא זמין לשימוש.

מדיום – אמצעי תקשורת בין האני לעולם. העולם - כמו גם הארכיון או הארכיונים שהינו - איננו נגיש להכרה אלא בתיווך המדיה למיניהם.

ההכרה היא המדיום הראשוני שלנו / של ה"אני". תופעות או ממדי ההכרה כמו - ההמחשה, הדמיון, הזיכרון, החשיבה, החוויה וכל כיוצא באלה, הם אופנים שונים של ההכרה כמדיום. איננו יודעים מה טיבעה של ההכרה (וכך גם לגבי **התודעה**). המושגים "הכרה" ו"תודעה" מתייחסים הן לכושר שלנו להכיר את העולם והן לתוצריהם. אני מרשה לעצמי ליחס לאותם מושגים גם את תפקודם כמדיום המממש את הכושר או את פוטנציאל התיווך בין העולם לאני. רוצה לומר יש להבין את ההכרה הן ככושר, הן כמדיום והן כארכיון.

המדיה המשניים לסוגיהם – הכתב, הציור, הפיסול, הקולנוע, הטלוויזיה, האינטרנט וכיוצא באלה - מתווכים בין העולם (העולם כארכיון) לבין הכרתנו ותוך כך מאפשרים להוציא את פוטנציאל הארכיון מחד ואת פוטנציאל ההכרה מאידך, מן הכוח אל הפועל.

ושוב, על פי אבחנתו המכוננת של דרידה – אם **הכל טקסט** - הרי שהכול ארכיון. כל טקסט חשוף לשינוי הדקונסטרוקציה המפרקת אותו לרכיביו ומיחסת להם פוטנציאל משמעי – הקשרי. תוך כך הם הופכים או משמשים כצבר או אוסף בעל הקשר פוטנציאלי. כל ציור הוא ארכיון, כל טקסט כתוב הוא ארכיון, כל אמנות מושגית גם היא ארכיון כל מחשה וכל רעיון גם הם בגדר ארכיון וכך גם הרצאה זו היא ארכיון שאני מחלה או מקדיח אותה ומחולל אותה להיות מדיום - ממש כשם שהקוראים או השומעים יחוללו אותה כמדיום לצרכיהם.

כריסטיאן בולטנסקי: הארכיון בין ייצוג למציאות

Christian Boltanski's Archives: Reality and Representation

במהלך שנות ה-70 האמן הצרפתי כריסטיאן בולטנסקי יצר ארכיונים מדומים בהם הוא אסף שיטות מיון ותצוגה אופייניות לארכיונים שונים. באמצעות חיקוי הארכיונים והדגשה של ממדים שונים מתוכם הוא מעלה שאלות על אמיתותם ועל יכולתם לשאת עדות. באותה תקופה האמן עסק בסוגים שונים של ארכיונים, מהם אני אציג שלושה: המוזיאון האתנולוגי, אינוונטר של עיזבון, והאלבום המשפחתי.

הארכיונים המדומים שיצר בולטנסקי בעקבות המוזיאון האתנולוגי נקראים *ויטרינות אזכורים* (*Mitrine de référence*). בעבודות אלו בולטנסקי מציב בתיבת התצוגה כלי עבודה ונשק זעירים בעלי חזות עתיקה, שהוא יצר בעצמו, ממוינים לפי גודל וסוג. העבודות שואלות על תקפותן של המונח *חפץ עדות* (*objet témoin*) שטבעו מנהל מוזיאון האדם פול ריווט וסגנו והנרי ריביר. כמו כן, הן שואלות על כוחה של תיבת התצוגה להקנות תוקף של אותנטיות למה שמוצג בה.

באותה תקופה בולטנסקי יוצר סדרה נוספת של עבודות בשם *אינוונטרים* (*Inventaires*) שבה הוא הציג עזבון של אדם שנפטר באותה שנה מונח בתיבות תצוגה וערוך כתערוכה. האמן הציג את כל החפצים המשומשים שהיו ברשותו של אותו אדם ללא הבחנה, וכך הופיעו בתערוכה תכשיטים שעברו מדור לדור במשפחה לצד כלי וחומרי ניקוי. עבודות אלו מגלמות את הדחף שהסוציולוג פייר נורה (Nora) תאר כדחף תיעוד חסר אבחנה שתוקף את אנשים בחברה היום כתגובה להתפרקות ההיסטוריה של הקולקטיב ולהתפוררות הזיכרון האישי. בארכיונים אלו בולטנסקי שואל על כוחו של החפץ המשומש לשאת עדות על בעליו.

סוג נוסף של ארכיון שהאמן מתמקד בו באותן שנים הוא האלבום המשפחתי. בעבודות אלו בולטנסקי הציג תצלומי משפחה מנוכסים מאורגנים כמיצב על קירות המוזיאון. עריכת התצלומים על הקיר הדגישה את החזרה והדמיון בין תצלומים מסוג זה, והסבה את תשומת הלב לנושאים ולתבניות החזותיות שמאפיינים אותו. על פי הגדרתו של מישל פוקו הארכיון הוא מערכת הכללים שקובעת מה מתקיים בשיח ומה מודר ממנו. דרך הניכוס של האלבום המשפחתי בולטנסקי בודק מה מודר מתוך האלבום ושואל על המתח שבין מוסכמות חברתיות וזיכרון אישי.

באמצעות הארכיונים המדומים בולטנסקי עמד על מגבלותיו של הארכיון כאמצעי לשימור זיכרון היסטורי ואישי, ועל חשיבותו של העד, הנעדר הנוכח, בכל ארכיון.

מילות מפתח : כריסטיאן בולטנסקי, ארכיון, זיכרון, צילום

מושב א'

יו"ר חובב רשלבך

- יפעת קידר, מנהלת הספרייה לאמנות ע"ש מאיר אריסון, מוזיאון תל אביב לאמנות. **המרכז לתיעוד אמנות ישראלית, מוזיאון תל אביב – מקרה בוחן**
- חדוה מוסקוביץ, דוקטורנטית, הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, טכניון. **הרומנטיקה של ארכיוני אדריכלות**
- נונה אורבך, אמנית, מטפלת ומרצה, המכון לאמנות, מכללת אורנים. **תל נונה- החייאת ספריית אלכסנדריה.**

המרכז לתיעוד אמנות ישראלית, הספרייה לאמנות ע"ש מאיר אריסון: מקרה בוחן

Documentation Center for Israeli Art, the Art Library in the Memory of Meir Arison – A Case Study

"האם מאגרי מידע ולא ארכיונים הם הפרדיגמה התרבותית של העידן העכשווי?" היא השאלה המרכזית. בניסיון לענות עליה משמש "המרכז לתיעוד אמנות ישראלית" מקרה בוחן לשינוי בשיטה – תוצר של עידן המידע הדיגיטלי – שהניב בחינה מחודשת של הבסיס התיאורטי לפעילותו של מרכז התיעוד.

מדע הארכיונאות הוא תחום דעת ותיק שמאחוריו תיאוריה, מתודולוגיה, פרקטיקה והוראה אקדמית. שני היבטים מגדירים את הארכיון המודרני:

1. עקרון המוצא ועקרון הסדר המקורי – עקרונות אלו הם כללי יסוד בתיאוריה הארכיונית המחייבים את הארכיונאים לשמור את החומר לפי שייכותו המקורית וכפי שנוצר בגוף המוצא שלו. תיאור וסידור החומר בהקשרו ההיסטורי, המשפטי והמנהלי מבטיח שהחומר יישמר במלואו ויוסיף לשמש עדות מהימנה של העבר.
2. הערכת חומר ארכיוני עלפי ערכו החברתי – עד המהפכה הצרפתית שימשו ארכיונים את מערכות המנהל והמשפט של הגוף היוצר את החומר. משהוחל הכלל של שוויון האזרחים בפני החוק נוסף לארכיון פן מחקרי. רשומות פעילות בעלות ערך מנהלי משפטי הופרדו מרשומות לא פעילות, ואלה נשמרו לצמיתות עלפי ערכן המחקרי. בשני המקרים היה חשש לתיעוד מוטה ולא מאוזן. המנהל היה עשוי לעוות את תוכן המסמכים והארכיונאים היו עלולים להיות מושפעים מזרמי מחקר אופנתיים, בלי לתת את הדעת על מגזרים אחרים או על צרכים עתידיים. במחצית השנייה של המאה העשרים החלה מגמה חדשה שהציעה גישה חלופית להערכת חומר ארכיוני, גישה דמוקרטית המתבססת על הערך החברתי של החומרים או, במילים אחרות, הארכיונים היו למעצבי המורשת החברתית תרבותית למען הדורות הבאים. גישה זו מתנגדת לקביעת בסיס ההערכה של החומרים לפי הקשר מוסדי בלבד ומציעה להתמקד בתוכנם של המסמכים המשקפים תהליכים חברתיים, באמצעות נקודת מפגש בין שלוש זהויות: יוצרי המסמכים, אזרחים (כולל קבוצות של בעלי עניין) ותהליכים חברתיים היסטוריים.

לפי ההיבט הראשון, "המרכז לתיעוד אמנות ישראלית" אינו עונה על ההגדרה של ארכיון. הוא לא נוצר בתהליך טבעי ואורגני בעקבות פעילות של ארגון או אדם, והחומרים אינם מאורגנים לפי הקשר של היווצרותם.

אשר להיבט השני, אוסף מרכז התיעוד כלל מאז ומעולם מידע על אמנים שמחוץ למסד האקדמי אמנותי, במגמה לתת ייצוג לכל "השחקנים" במגרש, מתוך הנחה שהערך של פריטי המידע המתועדים טמון באינטראקציה שבין הגורמים השונים המשתתפים בשיח האמנותי בישראל, והוא שמנחה אותנו לא להתמקד רק בבעלי השפעה בתחום, קרי בנציגים הרשמיים של ביקורת האמנות.

הסביבה הדיגיטלית מאלצת את תחום הארכיונאות להשתנות, ומרכז התיעוד – על גישתו הכוללנית, והתמקדותו באיסוף חומרים המשמשים עדות וזכר לנושא האמנות הישראלית – הצליח לבסס שיטות ונהלים של איסוף, ארגון והנגשה. שיטות אלה מאפשרות לו להסתגל לשינוי בפרדיגמה, שהוא בעצם שינוי

במערכת החוקים והכללים המגדירים את גבולות השיח בתחום האמנות הישראלית וביטויים בהפקה של מגוון מקורות מידע וביטויים יצירתיים בפורמט דיגיטלי ובשבירת ההגמוניה של העיתונות המודפסת בשיח החברתי תרבותי. לאור האמור לעיל, מרכז התיעוד עומד למבחן תמידי של מערכות חדשות לאיסוף ולהנגשה של מידע, כגון שימוש בפלטפורמת Buzzila לניטור מידע ממדיה חברתית והקמת אתר לחיפוש בו זמני במגוון זירות אינטרנטיות.

מילות מפתח:

ארכיונים, מרכזי תיעוד, מדיה דיגיטלית, שיח, תרבות וחברה, עידן דיגיטלי

הרומנטיקה של ארכיוני אדריכלות

The Romance of Architectural Archives

מקצוע האדריכלות משלב היבטים אומנותיים ואמנותיים, הכשרה הנדסית לצד השראה עיצובית אמנותית. אדריכלים אמונים על תכנון הסביבה הבנויה והנופית החל בבתי מגורים, גשרים, גנים ועד מתחמים עירוניים.

שמירת תוצרי העבודה האדריכלית נעשתה בעבר באופן מבוזר ולעיתים רחוקות רוכזה בארכיונים פורמאליים. לרב, נשמר התיעוד בידי משרדי אדריכלים כחלק מהליכים מנהליים של אישור ורישוי ובמהלך התכנון והבניה לצורך תיאום עם מתכננים עמיתים ומבצעי העבודה. חלק מהאדריכלים הקפידו לשמור את תיעוד מקיף של עבודתם כחלק משמירת המורשת המקצועית של המשרד או מייסדיו, הרשויות שומרות תיעוד במסגרת ניהול הרשומות המנהליות.

המאה העשרים, על תמורותיה החברתיות-תרבותיות-טכנולוגיות, הביאה לעלייה חדה בכמות הפרויקטים האדריכליים אשר נבנו בעולם ובהתאמה, לעלייה אקספוננציאלית בכמות הרשומות האדריכליות הנוצרות. ארכיוני אדריכלות, אשר ליקטו בעבר ואצרו את כל החומר הקיים, נאלצו להגדיר מדיניות שימור והערכה בררניות יותר ולהתנסות במתודות שונות של מיון והערכה. חלק מתוצרים אלו הינם רשומות בעלות חשיבות היסטורית מהדרגה הראשונה או יצירות אמנות העומדות בפני עצמן.

עידן המידע, אילץ את הארכיונים להתמודד גם עם האתוס הרומנטי של המקצוע – הבחירה בשימור והנגשה דיגיטליים בלבד, בשל חוסר מקום, גורם לאובדן ממד שימור טקטילי חשוב הבא לידי ביטוי בעיסוק במדיניות התכנון המסורתי - בגרמושקות נייר ארוכות, במודלים מוחשיים ומפורטים ממגוון חומרים, בציורים וסקיצות אשר שורטטו בידם של היוצרים. אובדן זה מעלה את השאלה האם שימור רשומות אדריכליות עשויות קרטון, נייר וצבעי פחם משמר ממד נוסף של היצירה האובדת בשימור דיגיטלי?

ההרצאה תציג את מאפייניו הייחודיים של ארכיון אדריכלי ואת המורכבויות עמן מתמודדים מפעיליו. אסקור את מגוון סוגי המדיה של חומרים אדריכליים מסורתיים ועכשוויים ואת הקושי של ארכיון לעקוב אחר יצרני התוכן המרכזיים, קרי משרדי אדריכלים, המתעדכנים תדיר בחידושי התוכנה בתחום.

ההרצאה תלווה בהצגת מבחר מהחומרים ויזואליים הייחודיים הצפונים בארכיון האדריכלות של הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים בטכניון.

מילות מפתח: ארכיון אדריכלי, רשומות אדריכליות

ארכיבים כמהות וכצורה ביצירתי, נונה אורבך

Archives as an essential quality and form in my creation

בהרצאה זו אבקש להראות כיצד גיבוש ארכיב הוא כלי וגם משמעות בחיי היצירה שלי; הצורה, המהלך והתוכן מאוגדים לשלם. אדגים מספר ארכיבים שחלקם עדיין מתהווה. הראשון שבהם נוצר כבר בגיל שש, והוא הנדבך הקדום ביותר הידוע של "תל-נונה" שנחפר לראשונה בשנות התשעים ובו אני החופרת, הנחפרת, המקטלגת והממצאים.

במקביל אליו נוצר ארכיב טקסט - "רוח החומר". שלושה כרכים הממיינים בטבלאות, מהלכים, משמעויות, ידע מעשי ומטפורי, ומשמשים ככלי עבודה למטפלים ואמנים. [עם לילך גלקין, הוצאת אח, 1997].

ארכיב טקסט נוסף הינו התערבויות ב"מסכת ברכות"; תל רישומים ופירושים של חברי חברותא שורטטו על ניירות פרגמנט ונוספו למסכת.

מ-2012 אני יוצרת עבודת אמנות אינטרנטית המחופשת לארכיב - Blog as Artwork. הבלוג משמש כפלטפורמה של צורה ותוכן ליצירת הקשרים בין תרבותיים, בין זמנים ומקומות, ובין בדיון למציאות. הפרויקט המרכזי בו קרוי: REVIVING ANCIENT ALEXANDRIA LIBRARY. מטרתו לעורר את המחשבה על אובדן הידע האנושי שנכחד באש. מתוך מהותם-צורתם של מנועי חיפוש - ניתן לפגוש את אריסטו או באשו ואף להפגיש ביניהם. רישות חומרים לתוך ארכיב GOOGLE, שוזר את העשייה הזעירה שלי עם ארכיטיפים אוניברסליים. <http://nonaorbach.com/blog/>

בנוסף, פסידונים הקרוי Mound Hacker מסייע לי לפעול פיזית באתרים ארכאולוגיים. Mound Hacker יצר אלפי אוסטרקונים משברי כלים קרמיים בעלי עיצוב ארכאי מקומי. עליהם רשם לינק אינטרנטי לבלוג העוסק בספרייה. החרסים- המהווים מפתחות לספרייה העתיקה דרך הבלוג - מונחים באתרים ארכאולוגיים בארץ ובעולם. הסיפור על ההתערבות בלוח זמני האתר וההקשרים הסיפוריים - מועלה ל Blog as Artwork. Mound Hacker אף הקים מפה עולמית על מנת לציין את מיקומם.

ארכיב נוסף, נוצר בשיתוף קהל במוזיאון ישראל בקיץ 2013. בתוך אולמות התצוגה הארכיאולוגיים, לנוכח "אשדודה" וכמחווה למרסל דושאן, הביאו צופים חפצים לסטודיו שהוקם ללילה אחד. בנוכחותם נוצר מעין אוסף ארכאולוגי. ליד כל יצירה הונח כרטיס שם של מוצג אמתי המוצג באותו עת במוזיאון. הארכיב הצטבר במשך הערב בוויטרינה המוזיאלית. הוא שוכפל, תועד, קוטלג ושודר כל העת גם באינטרנט. המבקרים גם בחרו אוסטרקון כדי להניחו במקום כלשהו בעולם.

<https://www.youtube.com/watch?v=2zLpoYKLSLg>

לכל הארכיבים משותפות תמות הקושרות בין זמנים, מקומות, מציאות ובדיון. מטרת יצירת ארכיב עבורי היא הרחבת הקשרים ומשמעויות, לצד ארגון, לעיתים כביכול, של ידע אינסופי. המשחק הרציני והמרגיע הזה, מאפשר לי למצוא משמעות קיומית בנתח הזמן הזעיר והעלום שהוקצע לי. הוא קושר את ילדותי, עברי התרבותי על גווניו, ואף עתיד מדומיין.

מילות מפתח: תל-נונה, החייאת ספריית אלכסנדריה העתיקה

מושב ב'

יו"ר הורית הרמן פלד

- אבי שילון, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן **ביוגרפיה, אוטוביוגרפיה וכתובת היסטוריה**
- גיא רז, צלם, חוקר ואוצר לצילום **צלמי חצר – על ארכיוני צלמים בקיבוצים**
- אבי סבג, מייסד ומנהל בית הספר לאמנות מוסררה, אבי דבאח, מנהל אוסף מוסררה **אוסף מוסררה-מרכז ארכיון חזותי של שכונת מוסררה**
- יעלה חזות, מנהלת ואוצרת גלריה בית הגפן, מרכז תרבות ערבי יהודי, חיפה. **מוזיאון ללא קירות**

ביוגרפיה כז'אנר היסטורי: על חקר החיים, התקופה והאדם

Biography as an historical genre: the study of life, time and human nature

ביוגרפיה היא ז'אנר שטרם מצא נישא מובהקת: הוא נע בין הספרות להיסטוריה ועד לאומנות. היא יכולה להיכתב על מנהיג, אמן או אישיות היסטורית – אולם בכל מקרה היא נועדה להשליך אור, באמצעות סיפורו האישי, על תפיסת עולמו, יצירתו והקונטקסט ההיסטורי שבו פעל. הארכיון הוא ארגז הכלים הבסיסי לאיסוף החומר, אולם מתוכו יש למצוא איזון בין השימוש בכלים השונים – עדויות, יומנים, מאמרים, התכתבויות, חומרי רקע. כלים אלה מהווים את התשתית התיעודית, ועל הביוגרף להשכיל להפוך את התיעוד לטענה היסטורית מעניינת.

יעקב טלמון התריע מפני "איסוף בולים": גודש פרטים שהיסטוריון שמח ללקט מבלי שידע להרכיבם. מכך עולה השאלה איך להיזהר מפני הטבעת הקורא באוקיינוס המילים והפעולות שגיבור המחקר הותיר, אך להישאר נאמן לתיעוד מרבי. הנטייה הטבעית היא לארגן ביוגרפיה סביב "סיפור שלם". אולם האם אין זו תפיסה מלאכותית? האם חיי אדם הם נראטיב שנע סביב ציר מאורגן, מילדותו ועד מותו, או שמא החיים מורכבים מצירופי מקרים ואפשרויות. כלומר, האם להביט על ההיסטוריה כמשחק שחמט או כמהלכי שש-בש? זאת ועוד: על הביוגרף לזכור, כפי שאמר ז'ק דרידה, כי ביוגרפיה לא מבקשת להנחיל אמת מוחלטת אלא לאפשר להבין, כי "האופן שבו התרחשו הדברים לא היה אחד, וההתרחשות לא הייתה מותנית וגם אינה מותנית היום בפרספקטיבה של מי שבחן אותה בשעתו או בוחן אותה היום".

כדי לממש גישה זו דרך עבודה ארכיונית, יש לזכור כי אף שביוגרפיה טובה צריכה להיות רוויה בפרטים, הקושי להבחין בין עיקר וטפל אינו רק מצד הביוגרף. בזמנים שונים העיקר והטפל מחליפים זה את זה הן מבחינה היסטורית, והן תוך כדי מהלך חייו של מושא הביוגרפיה. ברור כי חשיפת מסמכים סודיים מסייעת להארת העבר. אולם לעיתים מכתב אינטימי לאהובה או ליריב אידיאולוגי מהווה מסמך היסטורי יעיל מכל תעודה אחרת. מכך עולה השאלה עד כמה ראוי להסתייע בתעודות ארכיוניות לעומת עדויות אישיות, כל שכן שנאמרו בעל פה? ובכלל, האם ציטוט מפרוטוקול של ישיבה סודית – וייתכן שנאמר מתוך התחשבות בכך - ראוי בהכרח להתייחסות כמהימן מעדות המופיעה בספר זיכרונות? ומתי מילוי "חורים" בתיעוד ההיסטורי מעיד על איכות הביוגרף כהיסטוריון, ומתי פעולה כזו מפריכה את העוגן ההיסטורי של עבודתו ומקרבת אותה אל הספרות?

לשאלות יסוד אלה מצטרפות בעיות שיטרידו את הביוגרפים בעתיד, כשהארכיונים יתבססו על דואר אלקטרוני, רשתות חברתיות ותצלומים דיגיטליים: האם אבד אחד מכלי העבודה של חוקרי העבר? בהקשר זה מעניין להזכיר שכשאפלטון נדרש לשאלת התיעוד בכתב הוא קרא לבטל את הכתיבה משום שחשש שהיא תעוות את יכולת הזיכרון האישי, ותיצור "זיכרון מלאכותי". כיום ברור שגם הפילוסוף הדגול נבהל מדי מהקדמה בזמנו.

הרצאה זו תעסוק בסוגיות אלה תוך הצגת דוגמאות חיות מעולמו של הביוגרף.

מילות מפתח: ביוגרפיה, נראטיב, ארכיון, תעודה

צלמי חצר – צלמי התנועה הקיבוצית מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה

Backyard Photographers – The Kibbutz Photographers, 1910-1948

בתולדות ימי הצילום המקומי הנחשפים בשנים האחרונות הופנתה עד כה מרבית תשומת הלב לצלמי הערים המרכזיות וצלמיה הרשמיים של הקרנות הציוניות עד קום המדינה. לאחר מכן הופנתה תשומת הלב אל צלמי העיתונות ובמקביל אל צלמי האמנות. לצד כל אלה פעלו החל בראשית שנות ה-1920 צלמים רבים ביישובי התנועות הקיבוציות (הקיבוץ הארצי, איחוד הקבוצות והקיבוצים, הקיבוץ המאוחד והקיבוץ הדתי), צלמים אלה פעלו ברובם באופן עצמאי, ספונטני, אוטו - דידיקטי וללא הזמנה מן הקרנות או מהמדינה. לעיתים הוזמנה מהם עבודה ממזכירות הקיבוץ כדי שיתעדו אירועים מרכזיים בחיי הקיבוץ, חגים, חתונות וחגי עשור או יובלות, משפחות ודיקנאות. בשאר זמנם הם צילמו את חיי היומיום, את נופי אזורי מגוריהם, טיולים ברחבי הארץ וניסיונות אמנותיים ובכך הותירו אחריהם בארכיוני הקיבוצים עשרות אלפי תשלילים הנושאים את המבט מבפנים על חיי הקיבוץ – זה הניבט מהחצר המשק פנימה – אל בתי התינוקות והילדים, חדרי האוכל, הענפים השונים, המקלחת הציבורית, שגרת החיים ועוד. בהיסטוריה הקצרה של הצילום המקומי טרם נעשה מחקר שיטתי בארכיונים של צלמי התנועות הקיבוציות. ממה שגיליתי עד כה פעלו בטווח המחקר העיקרי כ-60 צלמים בעלי ארכיונים בהיקף משתנה, ורובם באיכות צילומית גבוהה.

ב-1952 הוקם 'ארגון הצלמים המסריטים' בקיבוץ הארצי וב-1964 מנה הארגון כ-150 צלמים. רבים מצלמי הקיבוצים תרמו לספר האלבומי הראשון על 'הקיבוץ' שיצא לאור שנה קודם לכן בעריכת צילומים של הצלם דוד פרלמוטר. באוקטובר 1968 קבעה לראשונה ועדת שיפוט את דירוגם של כ-100 צלמים אשר הגישו את עבודותיהם לשיפוט מהם זכו 13 לדרגת אמן. גם לתק"ם (התנועה הקיבוצית המאוחדת) היה איגוד שכזה שגווע בסוף שנות ה-1990. צילומיהם של חלק מהצלמים נמצאים כיום בארכיונים המרכזיים של התנועה הקיבוצית ביד טבנקין וביד יערי אך התשלילים נמצאים ברובם בארכיוני הקיבוצים או אצל משפחות הצלמים. פטר מירום נציג דור זה, שהחל לצלם ב-1954 זכה בשנת תש"ע בפרס ישראל לאמנות הצילום על פועלו בתיעוד ייבוש אגם החולה ועריכת שנתוני הצילום במהלך שנות ה-1960. קבוצת צלמים זו תהווה בעתיד את חלק ב' של המחקר.

חלק ג' של המחקר החל ב-1973 ועד היום מכיל אפיונים של שני סוגי צלמים. האחד של צלמים חברי קיבוץ שפועלים במסגרת הקיבוץ המשתנה והצילום משמש עבורם כביטוי אישי ואמנותי והשני של צלמים עוזבי קיבוץ הפועלים בשדה האמנות בארץ.

מסגרת מחקר:

תואר שלישי / אוניברסיטת בר אילן – המחלקה לגיאוגרפיה וסביבה

PHD / The Department of Geography and Environment at Bar Ilan University

מילות מפתח: צילום, קיבוץ, ארכיון, היסטוריה

אוסף מוסררה – מרכז מחקר וארכיון חזותי

MUSRARA COLLECTION – VISUAL ARCHIVE AND RESEARCH CENTER

ההרצאה תציג את פרויקט **אוסף מוסררה**, יוזמה של בית הספר לאמנות מוסררה, המהווה ארכיון חזותי אמנותי של סיפורי החיים, הצילומים, הסרטים והמסמכים של תושבי שכונת מוסררה בירושלים, שכונת מהגרים ומצוקה חברתית, ממנה פרצה מחאת הפנתרים השחורים בשנות ה-70.

תחילתו של בית הספר מוסררה לפני 26 שנה, במרתף בית הידוע בכינויו "בית יעקב" על שמו של בית הספר החרדי שהוקם בו בשנות החמישים לילדי השכונה. בית הספר אינו שוכן במוסררה רק במובן הגיאוגרפי, אלא מחובר אליה בעשייה אמנותית וקהילתית רבת שנים. באמצעות הקשר האישי שנוצר עם תושבי השכונה ועם ותיקי הפנתרים, ועל ידי מתן מקום וכבוד להיסטוריה הטעונה של אנשי השכונה, נוצר מרחב עשייה משותף לבית הספר ולאנשי השכונה, מרחב יצירתי ופיזי – אנשי השכונה מארחים בבתיהם ובחצרות את פסטיבל האמנות של מוסררה, והם שותפים לכמה וכמה פרויקטים אמנותיים שנוצרו במהלך השנים.

מטרתו של אוסף מוסררה – בהסתמך על הקשר העמוק עם השכונה ואנשיה, היא לחקור ולהציג את התמונה הרחבה של הסיפורים והמשפחות שחיו במוסררה מקום המדינה ועד לשנות השבעים. הפרויקט אינו מסתפק בהצגה של מסמכים, ראיונות, צילומי משפחה וקטעי סרטים, אלא מתערב באמצעים אמנותיים בחומר הגלם הארכיוני כדי להרחיב את נקודות המבט והמבע בנושא.

בעבודה על האוסף הוחלט מראש לטשטש כמה קווים נוקשים המאפיינים ארכיון רשמי, ובראשם ההפרדה בין מסמך רשמי לעבודת אמנות. בגישה שננקטה באוסף, מסמך רשמי יכול להפוך בהקשר מסוים לעבודת אמנות, וזו בתורה יכולה לתפקד כמסמך המעיד על ההיסטוריה, מנקודת מבט גלויה ומוצהרת (בניגוד ל"אובייקטיביות" של הארכיון הממסדי). משום כך, בשל ההתערבות הפרשנית, בשל הגישה האמנותית לחומרים, נוצר למעשה **ארכיון של קונפליקט**, של עימות מתמיד בין גרסת הפרט וזיכרונותיו, אלבום התמונות המשפחתי והחוויות האישיות, אל מול גרסת הממסד – דרך מסמכי ארכיון, התייעוד הרשמי וההיסטוריה הכתובה. כך מטושטש קו ההפרדה בין מה ש"קביל" כמסמך ועדות בארכיון הקלאסי. זהו **ארכיון של ריבוי קולות**, השואף אל ייצוג מלא יותר של ההיסטוריה.

בהרצאה נעקוב אחר מספר מסמכים מרכזיים וגלגולם בעבודת הפרשנות האמנותית של הפרויקט, נפרט על התגובות השונות וההקשרים השונים שהפרויקט מעורר, ונקדיש זמן גם למחשבה והכוונה מאחורי הבנייה והעיצוב של האתר, ועל תכניות המחקר העתידיות.

מילות מפתח:

אוסף מוסררה, בית הספר לאמנות מוסררה, מחאה חברתית, הפנתרים השחורים

מוזיאון ללא קירות

Museum without walls

متحف بلا جدران

בדצמבר 2013 הושק לאוויר ארכיון "מוזיאון ללא קירות" www.mwwart.com. ארכיון תלת לשוני- עברית ערבית אנגלית המאפשר מבט רטרוספקטיבי ל 20 שנה של תערוכות בפסטיבל ה"חג של החגים". ה"מוזיאון ללא קירות" הינו מרחב ציבורי ביתי-שכונתי-קהילתי המשמש חלל תצוגה פתוח ליצירות אמנות של אמנים מהשורה הראשונה של האמנות הישראלית לצד אמנים בראשית דרכם האמנותית. תערוכת האמנות, הינה אחת הראשונות שבאופן קבוע הציגו ופעלו בשיתוף פעולה אמנים יהודים וערבים פלסטינאים ביחד. כמו כן, זוהי הפלטפורמה הראשונה בארץ למסלול אמנות בתוך מרחב שכונתי ציבורי. חשיבותו הנוספת, הוא בהבניית וחיזוק הזהות הקהילתית לאומית באמצעות היצירות והפעולות העוסקות באופן ישיר בנרטיב המקומי. הפעולה החוזרת על עצמה במשך 20 שנה מתעדת את השינויים שעבר הוואדי ומאפשרת מחקר של תרבות חזותית העוסק במגוון נושאים כגון: הקשר בין שינויים היסטוריים, תרבותיים וגיאוגרפיים וביטויים באמנות; אופן הדינאמיקה בין הפעולה האוצרותית המקצועית לבין בני השכונה המנדבים את קירות ביתם להיות "מוזיאון ללא קירות".

הארכיון כולל כיום למעלה מ 500 אמנים, 800 עבודות, אוצרים, וטקסטים אוצרותיים שהוצגו לאורך השנים. תיעוד העבודות, תהליכי העבודה בהקמת והצבת יצירות האמנות בוואדי. ותיעוד של עיתונאים, אמנים ותושבים את הפסטיבל אשר הפך במהלך השנים לסמן זיהוי מרכזי של הוואדי ואירוע מכונן בדימוי התרבותי אמנותי של המקום.

הפלטפורמה האינטרנטית של הארכיון פעולת במספר מישורים, ומעלה קונפליקטים ואתגרים. האחד הוא היכולת לתרגם את המרחב הציבורי שכונתי לתוך הסיבר ספייס. פעולה המתעדת וכך גם מחדדת את השינויים שחלו במהלך השנים והיחס בינם לבין האמנות הוויזואלית. השני, יצירת פלטפורמה דינאמית המאפשרת שוטטות ושותפות של הצופה בתוך המרחב. השלישי, הוא האתגר שבפעולת השימור של הפרויקט וחשיפתו לקהילת האמנות ולקהל מקומי ובין לאומי, פעולת השימור מחייבת תהליך סינון ועריכת תוכן ולעיתים אף ניסוח מחודש. הרביעי הוא השימוש בפלטפורמה הזו גם כמנוף לחשיפה של המורשת התרבותית של הקהילה המקומית החיה בשכונה.

מילות מפתח: אמנות, ארכיון, קיום משותף, רב תרבותיות

